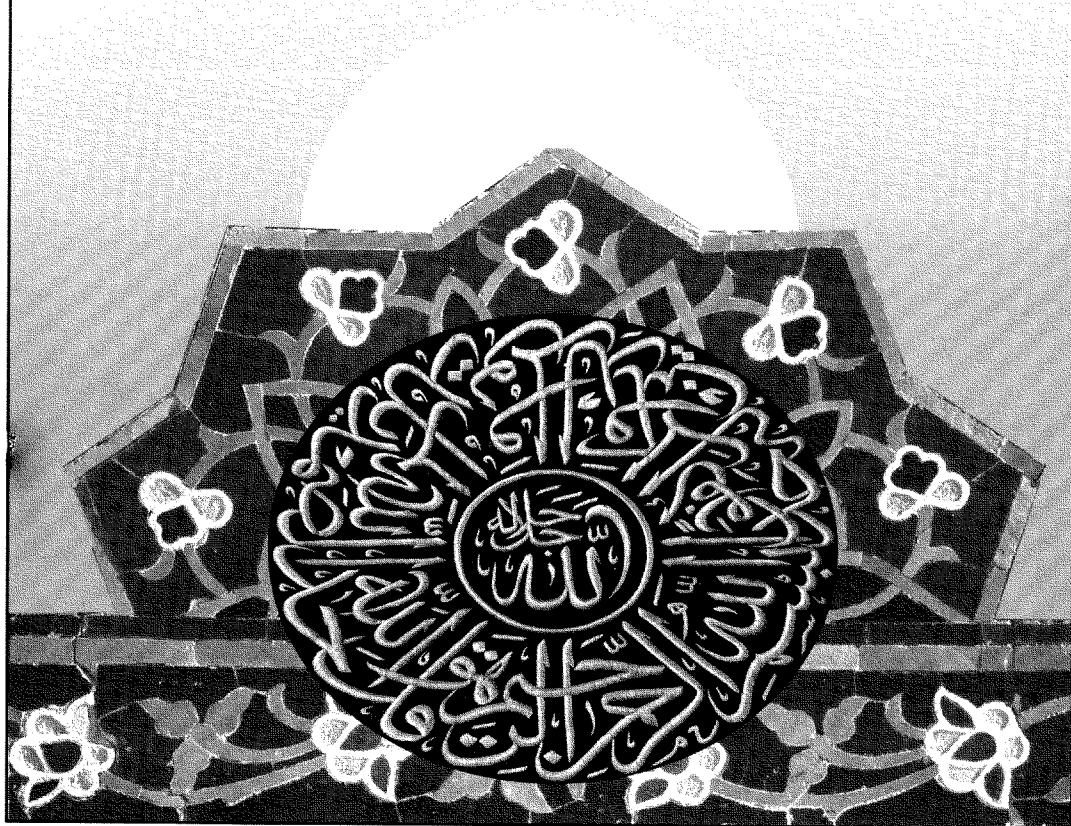
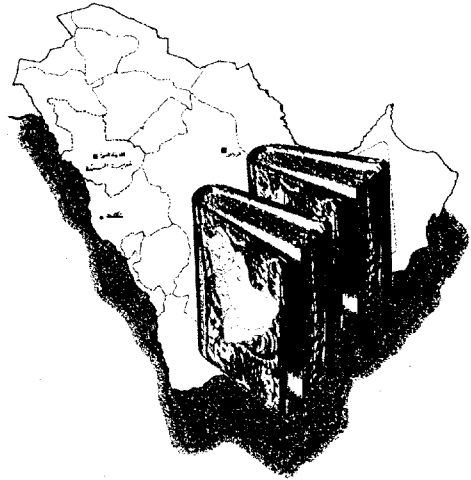

نقد و بررسی کتاب

کتاب‌شناسی آثار حمد الجاسر

رضامختاری

«حمد الجاسر: دراسة لحياته مع بيبليوجرافية شاملة لأعماله المنشورة»

به کوشش کتابخانه ملّی ملک فهد، چاپ اوّل، ریاض، ۱۴۱۵ ق. ۱۹۹۵ م.

حمد الجاسر از بزرگترین مورخان و جغرافی دانان معاصر کشور عربستان و جزو پرکارترین دانشمندان این کشور است که شهرت جهانی دارد. او در شناخت قبایل و تیره‌ها و انساب عرب نامور است. حمد بن محمد بن محمد بن الجاسر به سال ۱۳۲۸ ق. در روستای «برود» در منطقه نجد، در خانواده‌ای کشاورز و فقیر به دنیا آمد. در هفت سالگی مادر خود را از دست داد و دوران کودکی را با ناتوانی و بیماری پشت سر گذاشت؛ به طوری که تا چهار سالگی توان راه رفتن نداشت. مقدمات علوم را ابتدا در روستا و سپس در ریاض آموخت و در سال ۱۳۴۱ ق. موفق به حفظ قرآن کریم شد و پس از آن به زادگاهش بازگشت و به تعلیم و تدریس بچه‌های روستایش پرداخت.

سرانجام در سال ۱۳۴۶ ق. برادر بزرگش او را برای ادامه تحصیل علوم دینی به ریاض برد. او از جمله کتاب‌هایی که آموخت «آداب المشی إلى الصلاة» از محمد بن عبد الوهاب بود.

در سال ۱۳۴۸ حج‌گزارد و به آموزشگاه اسلامی سعودی (المعهد الاسلامی السعودی) پیوست و در سال ۱۳۵۳ از بخش قضای شرعی آن فارغ‌التحصیل شد. و طی سال‌های ۱۳۵۳ - ۱۳۵۷ به تدریس در ینبع، جده، مکه، احساء، طهران و ریاض پرداخت.

مدتی نیز در ظبا در شمال حجاز به سال ۱۳۵۷ به قضاوت مشغول شد. به سال ۱۳۵۸ به قاهره مسافرت کرد و در دانشکده ادبیات قاهره مشغول تحصیل شد ولی به دلیل رویداد جنگ جهانی دوم نتوانست تحصیل در آنجا را تمام کند و پیش از پایان تحصیل به عربستان بازگشت. مدتی نیز به سال ۱۳۷۶ مدیر دانشکده علوم شرعی و دانشکده لغت عربی در ریاض بود.

وی همچنین به روزنامه‌نگاری و تأسیس روزنامه روی آورد و در سال ۱۳۷۲ اولین روزنامه در ریاض به نام «یمامه» را منتشر کرد. آنگاه به تألیف و تحقیق و نشر روی آورد و «دارالیمامه للبحث والترجمة والتألیف» را بنا نهاد و ماهنامه تخصصی «العرب» را به سال ۱۳۸۶ منتشر کرد که از مشهورترین و معتبرترین مجله‌های کشورهای عربی است و در سال ۱۴۰۹ فهرست راهنمای ۲۳ ساله آن با عنوان «العرب: مجلة تعنى بتاريخ العرب: الفهارس العامة في خلال ثلاثة وعشرين عاماً: ۱۳۸۶ - ۱۴۰۹» منتشر شد. مجله العرب شهرت جهانی یافت و نوعی نهضت علمی در عربستان پدید آورد و دانشمندان بزرگ جهان عرب مقاله‌های خود را در زمینه تاریخ جزیره العرب و ادبیات در آن منتشر کردند و گروهی از نویسندگان به مناسبت بیستمین سال نشر آن مجلس بزرگداشتی برپا کردند. شروع نویسندگی حمد الجاسر، به سال ۱۳۴۹ برمی‌گردد که نوشتن مقاله در روزنامه «صوت الحجاز» را آغاز کرد. سپس نشر مقاله‌های تاریخی خود را در روزنامه‌های «أم القرى»، «المنهل»، «المدینه» و «البلاد السعودیه» ادامه داد. همچنین مقاله‌هایی از او در مجله‌های مجمع علمی عربی دمشق «الرساله»، «الفتح» و مجله دانشگاه ریاض به نام «مجله جامعه الملك سعود» به چاپ رسید.

وی افزون بر تألیف، متون بسیاری را با دقت، تحقیق، تصحیح و یا تلخیص کرده است. الجاسر به بسیاری از کتابخانه‌های جهان سرزده و در آنها به جستجوی تراث علمی و تحقیق پرداخته است؛ از جمله آنها است کتابخانه ملی الجزایر، ایاصوفیه، کتابخانه واتیکان و کتابخانه مسجد جامع صنعا.

وی همچنین در سال‌های ۱۹۵۱، ۱۹۵۴، ۱۹۵۸ به ترتیب به عضویت فرهنگستان زبان دمشق، مجمع علمی عراق و فرهنگستان زبان قاهره برگزیده شد. دولت سعودی در سال ۱۴۰۳ به وی جایزه داد و یکی از کسانی که او را مستحق

اخذ جایزه دانست درباره اش نوشت:

«غنيَّ عهوده العلميّة عن كلّ تعريف وتقصّر أيّ كلمات عن أن توفيه حقّه من الإشادة والتكريم، لقاء جهوده العلميّة والأدبيّة، والتي يحقّ للمملكة العربيّة السعوديّة أن تعترّ بها كلّ الاعتزاز ولذا فنحن نضعه على قمّة المرشّحين لنيل جائزة الدولة السعوديّة في الأدب».

الجاسر در سال ۱۴۲۱ بدرود حیات گفت.

به پاس خدمات بسیار حمد الجاسر به فرهنگ و ادب و جغرافیای عرب و به خصوص جزیره العرب و عربستان، کتابخانه ملی ملک فهد در ریاض به سال ۱۴۱۵، کتابی در معرفی وی و آثارش، تألیف و نشر کرد. این کتاب در ۲۶۰ صفحه رحلی کوچک و با کاغذ گلاسه و به شکلی بسیار زیبا با عنوان «حمد الجاسر: دراسة لحياته مع بيليو جرافية شاملة لأعماله المنشورة»، در دو بخش اصلی تنظیم و چاپ شده است:

بخش اول: شامل زندگی نامه و فعالیت های علمی و نیز تصاویر و دست خط هایی از او؛ که عمده آگاهی های ما از زندگی او، از همین بخش گرفته شده است.

بخش دوم: شامل معرفی بیش از یک هزار و یکصد اثر از وی؛ اعم از تألیف، تحقیق، ویرایش، مقدمه نویسی بر آثار دیگران، مصاحبه، نقد و معرفی کتاب در مجله ها و روزنامه های مختلف، با ذکر دقیق منبع؛ از قبیل نام کتاب یا روزنامه و مجله، سال نشر، شماره صفحات، عنوان بحث و ...

در پایان نیز دو فهرست؛ یعنی فهرست مؤلفان و فهرست موضوعات درج شده است که به خصوص فهرست دوم بسیار راهگشاست و با یک نگاه کلی می توان از همه کارهای الجاسر درباره موضوعات گوناگون آگاه شد.

این اثر تمام آثار علمی حمد الجاسر در سال های ۱۳۵۱ تا ۱۴۱۵ را به ترتیب الفبایی عناوین آنها، به دقت معرفی کرده و محل نشر و سایر چگونگی های آنها را نشان داده است. هر مقاله یا نقد و معرفی کتاب یا تألیف و تحقیق وی در این فهرست یک شماره دارد و در فهرست های پایانی کتاب به این شماره ارجاع شده است. البته عملاً این آثار، مقاله های کوتاه است که گاهی در چند شماره مجله یا روزنامه ای چاپ شده و در این میان

سفرنامه‌های حمد الجاسر یا معرفی‌های او درباره سفرنامه‌های دیگران سهم بسزایی دارد. نمونه‌هایی از آثار وی از این قرار است:

- * الآثار الاسلامیة في مكة المشرفة (ش ۱).
- * أحاديث حول تراثنا المبعثر في مكاتب العالم (ش ۳۲ - ۲۶).
- * الأخبار الغربية في ذكر ما وقع بطيبة^۱ الحبيبة (ش ۳۶ و ۳۷)
- * دعوة للعلماء لتبيين حدود عرفات، مزدلفة، منى (ش ۳۱۸).
- * الدكاترة والعبث بالتراث (ش ۳۳۰ - ۳۱۹).
- * رحلة الى طيبة (ش ۴۰۹ - ۴۰۵)
- * الرس في القرآن الكريم وآراء الباحثين حوله (ش ۴۱۳)
- * القاطع النبوية (ش ۵۹۹ - ۵۹۲)
- * ما اتفق لفظه وافترق مسماه من أسماء الأمكنة (۷۳۱ - ۶۱۵)
- * مخطوطات جديدة بالدراسة والنشر (ش ۷۵۳ - ۷۴۵)
- * المدينة المنورة في مطلع القرن الثاني عشر كما يصفها النابلسي في رحلة (ش ۷۶۹ - ۷۶۱)
- * المرأة في حياة الشيخ محمد بن عبدالوهاب (ش ۷۷۲)
- * المغانم المطابة في معالم طابة^۲ تأليف فيروزآبادي، تحقيق حمد الجاسر (ش ۸۵۹)
- * مقام إبراهيم عليه السلام، از فاكهي (م ۲۷۲)، تحقيق حمد الجاسر (ش ۸۶۲)
- * مكة المكرمة في القرن السابع، كما في رحلتي التجيبي الأندلسي (ش ۸۶۹)
- * المناسك و أماكن طرق الحج و معالم الجزيرة، از ابن اسحاق (م ۲۸۵)
- تحقيق حمد الجاسر (ش ۸۸۹ و ۸۹۰)
- * من نوادر المخطوطات (ش ۱۰۴۷ - ۱۰۴۵)
- * مؤلفات في تاريخ المدينة (ش ۱۰۷۰ - ۱۰۶۷)
- * نونية الكميت بن زيد الأسدي وشرحها لأبي رياش اليمامي، تحقيق حمد الجاسر (ش ۱۱۰۲)
- * وصف المدينة المنورة في سنة ۱۳۰۳، از علي بن موسى افندی، تحقيق حمد

الجاسر (ش ۱۱۱۲ و ۱۱۱۳)

* وصف مکه شرفها الله وعظّمها، و وصف المدينة المنورة كرمها الله،
و وصف بيت المقدس المبارك ما حوله، از تلمسانی (م ۶۷۶) تحقیق حمد
الجاسر (ش ۱۱۱۴)

امید است این مقاله کوتاه در معرفی تلاش‌ها و کوشش‌های حمد الجاسر، درسی
باشد برای همه ما که بیشتر برای معرفی و احیای آثار و مآثر شیعه بکوشیم و در دفاع از
مذهب خود بیشتر تلاش کنیم.